

Gémesi Géza alezredes:

AZ ÖNKÉNTESSÉG SZEREPE A DEZINFORMÁCIÓS MŰVELETEKSEL SZEMBENI ELLENÁLLÁSBAN A BALTI ELFEK CSOPORT PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.2

ÖSSZEFOGLALÓ: A dezinformáció terjedése és az információs manipuláció kihívások elé állítja a balti államokat, különösen a Krím félsziget Oroszország általi annexiója, majd pedig az orosz–ukrán háború 2022. február 24-i kirobbanása óta. Az önkéntes szervezetek a balti államok területén azonban kulcsfontosságú szerepet játszanak a dezinformáció elleni küzdelemben. Ez a cikk áttekintést nyújt arról, hogy a Baltikum térségében, az állami szereplők dezinformációs tevékenység elleni intézkedésein túl milyen szerepet kap az önkéntesség, és ez milyen hatással van a társadalmi ellenállóképesség erősítésére. A tanulmány bemutatja a legjelentősebb önkéntes szervezet, a Balti Elfekek elnevezésű csoport által végzett tevékenységeket, mint például a tényellenőrzést, a tudatosság növelését és az együttműködést más intézményekkel. Rávilágít az általuk elért eredményekre, amelyek alátámasztják az önkéntes szervezetek kiemelkedő szerepét a dezinformációs műveletekkel szemben, mely példán keresztül erősíthető a reziliencia ezen hadviselési formával szemben más államok vonatkozásában is.

KULCSSZAVAK: dezinformáció, balti államok, önkéntes szervezetek, társadalmi ellenálló képesség, információs manipuláció

A SZERZŐRŐL:

Dr. Gémesi Géza alezredes, PhD-hallgató (NKE Hadtudományi Doktori Iskola) (ORCID: 0009-0006-6903-3937, MTMT: 10089255)

BEVEZETÉS

Észtország, Lettország és Litvánia az euroatlanti struktúrákba való integrációjukkal olyan biztonsági garanciákat kaptak, amelyek csökkentik a nyílt, közvetlen katonai agresszió kockázatát. Azonban abban a régióban maradnak, ahol, ahogy a volt orosz elnök, Medvedyev is kijelentette, Oroszországnak „kiváltságos érdekei” vannak. Bár a balti államok biztonsága fontos téma a NATO napirendjén, az ezt biztosító stratégia még kialakítás alatt áll. Nyilvánvaló, hogy az orosz vezetés érti, hogy bármely NATO-tag megtámadása az elérhető előnyökkel szemben aránytalanul nagy kockázatot jelentene Oroszország számára. Ezért inkább a „soft power” eszköztárába tartozó különféle módszereket alkalmaz érdekei érvényesítésére, melyekre a válaszlépések kidolgozása rendkívül komplex eljárás útján lehetséges.

A propaganda befolyásos eszköze az oroszok „soft power” eszközkészletének. Oroszország különösen sikeres volt abban, hogy virtuális közösséget teremtsen, amelybe nemcsak az orosz diaszpóra, hanem a Balti-térség olyan része is bekapcsolódik, amely kulturálisan, nyelvi és eszmei vonalon továbbra is kötődik Moszkvához. Az orosz „soft power” a fogalom klasszikus meghatározásától némileg különbözik: a célcsoport tagjai felé közölt vonzó narratíva helyett inkább a rivális erők hitelességének gyengítésére törekszik.

A dezinformációs tevékenység a balti államok területén jelentős biztonsági kihívást jelent. Oroszország hosszú ideje folytat információs hadviselést, amelynek célja az általános nézetek manipulálása, politikai instabilitás előidézése és az orosz befolyás növelése a régióban.

Az *információs hadviselés* (vagy ahogy a médiában gyakran használják: *információs háború*) egy sokkal pontosabb kifejezés, amely egy specifikus háborús stratégiát ír le. John J. McCuen szerint az információs hadviselés célja, hogy megszerezze a harctéren élő lakosság, az intervenciót folytató nemzetek hazai népességének, valamint a nemzetközi közösség támogatását. Az információs hadviselés azonban nem új jelenség, ahogy a hibrid hadviselés sem. Shawn Powers¹ szerint a média fegyverként való használata már a 20. század elejétől jelen van.²

Ebben a kontextusban egy másik hasznos kifejezés a *pszichológiai hadviselés*, amelyet Thomas Elkjer Nissen a következőképpen magyaráz: a hadviselési mód célja, hogy befolyásolja a célcsoport értékrendjét és hitrendszerét, érzékelését, érzelmeit, motivációit, érvelését és ideális esetben viselkedését. Célja a hűség megtartása, a bizonytalanok meggyőzése és az ellenfél hitelének aláásása. Ez általa valósul meg, hogy befolyásolja az emberek felfogását arról, mi történik, és ezen keresztül az érzelmekre és logikára épülő érvekkel befolyásolja online és offline viselkedésüket, amelyeket a beszélgetésekből és a történelemből merítenek, valamint meglévő narratívákra támaszkodnak.³

Az aktuális információs és pszichológiai háború újdonsága az, hogy a kettő összekapcsolódik az online médián keresztül, és ezáltal még hatékonyabb fegyverként használható. Hatékonyságát jelentősen megalapozza az a tényező, hogy alkalmazása folyamatosan zajlik és sok esetben az észlelhetőségi küszöb alatt marad. Eredete nehezen azonosítható, különösen mivel gyakran több forrásból egyszerre terjesztik. Alacsony költségek mellett kiemelten alkalmas arra, hogy a társadalom több rétegében is kifejtsen hatását, még akkor is, ha a terjesztett információt nem feltétlenül hiszi el célközönség – a nagy mennyiségben terjesztett, ellenőrizetlen információ ugyanis volumenénél fogva alkalmas arra, hogy aláassa a tömegtájékoztatásba, a médiába vetett általános bizalmat.⁴

A közösségi média rendkívül hatékony eszköz a dezinformáció terjesztésére és a célcsoport befolyásolására. Rebecca Goolsby szerint a közösségi média „provokatív információk és dezinformációk forrásává válik [...] A közösségi média kibertámadások esetében azt a javaslatot teszi, hogy »azonosítsák, ki a haszonélvezője ezeknek a közösségi támadásoknak, és hogyan: politikailag, illetve gazdaságilag, valamint ismerjék fel a kapcsolatot a haszonélvező és a célcsoport között«.”⁵

Jelen írás tartalmának értelmezése céljából fontos definiálni a „trolling”, illetve az „internetes troll” kifejezést. A szó használata széles körben a közelmúltban terjedt el, pontos definíciója nem fellelhető, azonban az Urban Dictionary a következőképpen írja le a trollok

¹ Shawn Powers: Weaponized Media, Legitimacy and the Fourth Estate: A Comment. *Ethnopolitics* 9, 2010, 256. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17449051003764855>; (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29.)

² John J. McCuen: Hybrid Wars. *Military Review*, 03–04. 2008, 108.

³ Thomas Elkjer Nissen: The Weaponization of Social Media – Characteristics of Contemporary Conflicts. Royal Danish Defence College, Copenhagen, 2015, 84.

⁴ Internet Trolling as a hybrid warfare tool: the case of Latvia. NATO Strategic Communication Centre of Excellence, 25. 01. 2016, 8.

⁵ Rebecca Goolsby et al.: On Cybersecurity, Crowdsourcing, and Social Cyber-Attack. Policy Memo Series 1, 2013, 3–6. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA580185.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 10.)

személyét: „olyan személy, aki szándékosan provokatív üzenetet posztol egy hírcsoportba vagy üzenőtáblára, azzal a szándékkal, hogy maximális zavart és vitát okozzon”.⁶

Egy másik meghatározás egy kicsit továbbmegy, és kiemeli a trolltevékenység (trolling) pontosan felismerhető céljának hiányát: „Az online trolling az internetes közösségi térben történő megtévesztő, romboló vagy zavaró magatartás gyakorlása, amelynek látszólag nincs nyilvánvaló célja.”⁷

A balti államokkal szemben alkalmazott orosz kommunikációban három fő irányvonal figyelhető meg a George C. Marshall Center által közzétett tanulmány szerint: a balti államok alapvetően gyengék; próbálnak eltérni történelmileg meghatározott hagyományaiktól; és diszkriminációt alkalmaznak a területükön élő orosz etnikumú lakossággal szemben. A Kreml célja az, hogy az Európában elterjesztett dezinformáció erodálja a balti államok megítélését a NATO-tagállamokban.⁸

Az internetes trolltevékenység másik célja a NATO megítélésének rongálása a balti államokban. Egy példa a NATO és Covid-19 pandémia dezinformációs célú, közös kontextusba helyezésére:

2020 elején, amikor még nem voltak koronavírusos esetek Litvániában, egy online újság arról cikkezett, hogy egy litván NATO-bázison állomásozó amerikai katona megfertőződött a Covid-19 vírussal. A hamis hír számos más médiafelületen is megjelent. A célja az volt, hogy a Litvániában élőket megpróbálja meggyőzni arról, hogy ezek a külföldi katonák fenyegetést jelentenek az országra nézve.

Az utóbbi években a dezinformációs próbálkozások intenzívebbé váltak: a Litván Fegyveres Erők Stratégiai Kommunikációs Részlege (STRATCOM) szerint az „információs események” száma (amikor a médiumok közvetítenek egy valós vagy kitalált eseményt) 2021-ben 5030-ra emelkedett az előző évi 3412-ről. 2022 januárjában a minisztérium rekordnak számító, összesen 583 eseményt számlált. A fenti példa több médiafelületen is terjedt, de mivel egy történetet közvetített, így egy eseménynek számít.⁹

DEZINFORMÁCIÓ-ELLENES INTÉZKEDÉSEK A BALTI ÁLLAMOKBAN

A NATO STRATCOM tárgyban folytatott vizsgálatának konklúziója szerint a különbség a klasszikus és hibrid trollok között a következő: egy klasszikus trollnak látszólag nincs nyilvánvaló célja, míg a feltételezett hibrid trollok (akik az információs térben tevékenykednek egy állam által meghatározott céllal) egy adott ideológiát közvetítenek, és legfontosabbnak egy állam vagy állami intézmény utasításai és irányítása alatt működnek. Az orosz–ukrán válság kontextusában a hibrid trollok célja az volt, hogy népszerűsítsék a Kreml érdekeit, és azokat a szemben álló féllel, valamint támogatóival szemben pozitív kontextusba helyezték.¹⁰ A NATO fent említett jelentése arra a következtetésre jut, hogy Lettországbán

⁶ Troll. Urban Dictionary, 22. 09. 2002. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=troll> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 10.)

⁷ Erin E. Buckels et al.: Trolls just want to have fun. *Personality and Individual Differences*, Vol. 67, 09. 2014, 97. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886914000324> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 10.)

⁸ Irine Burduli: Testing NATO Vulnerabilities – Russian Soft Power in the Baltics. George C. Marshall European Center for Security Studies, per Concordiam, 21. 09. 2020. https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2020-09/pC_V9N2_en_Burdulli.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 07. 04.)

⁹ Lisa Abend: Meet the Lithuanian ‘Elves’ Fighting Russian Disinformation. *Time.com*, 05. 03. 2022. <https://time.com/6155060/lithuania-russia-fighting-disinformation-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 04.)

¹⁰ Internet Trolling as a hybrid warfare tool... i. m. 11.

a tevékenység célja olyan látszat kialakítása, mely szerint a hibrid trollkodók valódi orosz ajkú emberek, és ez a két nyelvi csoport tagjai közötti kölcsönös bizalmatlansághoz vezet, társadalmi törésvonalat alakítva ki a lett lakosság és az orosz ajkú etnikum tagjai között.

A balti államok igyekeznek hatékonyan reagálni az orosz dezinformációs kampányokra. Az információs hadviselés elleni stratégiák közé tartozik a tényellenőrzés és a hamis hírek felderítése, az oktatás és a tájékoztatás a lakosság körében, valamint a hatékony kommunikáció a média és a közösségi média platformjain. Emellett az önkéntes szervezetek is fontos szerepet játszanak a dezinformáció elleni harcban, segítve a társadalmi ellenálló képesség erősítését és a hamis információk feltárását.

A balti térségben az orosz dezinformációs tevékenység elleni küzdelemben nemcsak az állami válaszügyintézkedések, hanem a civil önkéntes tevékenység is kiemelkedően fontos szerepet játszik. Az önkéntesek a saját szabadidejükben és erőforrásaikból járulnak hozzá az információellenőrzéshez, a hamis hírek és dezinformációk felderítéséhez és felszámolásához, valamint a közösségi média és más online platformok tisztaságának megőrzéséhez. A civil önkéntesek sokszínű tudással, készségekkel és motivációval rendelkeznek, és ezeket felhasználva képesek hatékonyan reagálni a dezinformációs kampányokra, illetve az online manipulációra.

Észtország esetében különösen hangsúlyosak az aggodalmak a szovjet megszállás emléke és a közeli orosz határ, a társadalom erős digitális orientációja és a közszolgáltatások digitalizáltságának magas szintje, valamint a jelentős számú orosz kisebbség miatt. Az ország egy többoldalú, multilaterális megközelítést alkalmaz a fenyegetések kezelésére, és szorosan együttműködik a nemzetközi szervezetekkel.

Az egyesített dezinformáció-ellenes intézkedésekre további példa, hogy az ország 2015-ben létrehozta saját orosz nyelvű csatornáját válaszul a dezinformációs tartalmú üzenetekre. Ez a kormányzati csatorna lehetővé teszi olyan műsorok sugárzását, amelyek semleges hangvételűek, ugyanakkor még mindig érdekesek az Észtországban élő orosz kisebbség számára. Emellett az ország katonai vezetése nem ad interjút orosz médiumoknak, hogy elkerülje nyilatkozataik félreértelmezését vagy manipulációját. Ezenfelül Észtország a kibervédelem területén együttműködik a Baltic Cyber Defense csoporttal, a NATO's Cooperative Cyber Defense Commission-nel (melynek kiválósági központja Tallinnban található), illetve az European Union's European External Action Service-szel.

2008-ban Észtország vezetésével a NATO létrehozta a Kooperatív Kibervédelmi Kiválósági Központot (Cooperative Cyber Defence Center of Excellence – CCDCOE), miután Oroszország 2007-ben tömeges kibertámadást hajtott végre a balti ország ellen. A kibertámadások elleni átfogó stratégiát kidolgozó CCDCOE keretein belül 28 tagállam képviselteti magát, és interdiszciplináris módszereket alkalmaz a kibervédelmet elősegítő gyakorlatok szervezésében. A *Locked Shields* nevű gyakorlatuk¹¹ példája annak, hogyan ösztönzik a kibervédelmet a csapatok között annak érdekében, hogy a szakértők és a döntéshozók együtt dolgozzanak ezekkel a fenyegetésekkel szemben. Ezek a törekvések nemcsak a dezinformációval szembeni védekezést szolgálják, hanem hozzájárulhatnak a befolyásuk korlátozására irányuló folyamatokhoz is.¹²

¹¹ Locked Shields. <https://ccdcocoe.org/exercises/locked-shields/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 09.)

¹² Cyber Defenders: NCI Agency experts participate in exercise Locked Shields. NATO, 21. 04. 2023. <https://www.nncia.nato.int/about-us/newsroom/cyber-defenders-nci-agency-experts-participate-in-exercise-locked-shields.html> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 09.)

A NATO más erőfeszítéseket is tesz a dezinformációval szemben. A STRATCOM a CCDCOE munkájával együtt az információs műveletekkel kapcsolatos tudatosság növelését és a téves vagy félrevezető állítások megcáfolását célozza. Az elemző jelentéseik¹³ összefoglalják az orosz dezinformáció taktikáit, üzeneteit és célpontjait. A szervezet a Krim félsziget orosz annexiója után megnövelte erőfeszítéseit annak érdekében, hogy segítse a NATO-tagállamokat a hamis vagy félrevezető narratívák azonosításában, a koordinált orosz médiatevékenység felismerésében és a társadalom ellenálló képességének növelésében. A STRATCOM koordinált erőfeszítései rendkívül fontosak a tagállamok kollektív biztonságának erősítése, továbbá a NATO egészével szembeni dezinformációs törekvések elleni küzdelemben.

Az Észti Védelmi Liga (Estonia's Defense League – EDL, vagy Kaitseliit) kiemelkedő szerepet játszik az ország védelmi erőfeszítéseiben. Ez az önkéntesen szerveződő önvédelmi szervezet a védelmi minisztérium felügyelete alatt működik, és számos feladatkört lát el, beleértve a fizikai védelmet, a kibervédelmet és a nemzeti védelemmel kapcsolatos tájékoztatást. Az EDL különösen aktív a kibervédelem terén, és 2020-ban részt vett egy kibertámadás szimulációjában, amelyben együttműködött más európai állami szervekkel és civil szervezetekkel. Az EDL tevékenysége tükrözi Észtország prioritásait a kibertámadásokkal szembeni kombinált megoldások terén.

Az EDL a dezinformáció elleni küzdelem eszközeként működtet egy propagandaellenes blogot, a propastop.org-ot, amely nemcsak a káros narratívák elleni küzdelemre összpontosít, hanem tanulmányozza a közösségi médiával kapcsolatos vállalati gyakorlatokat, valamint felkutatja a dezinformációt folytató egyéneket és bejegyzéseket, és nyilvánosság elé tárja az említett aktorok tevékenységét (ún. „naming and shaming”).¹⁴

Az ország hivatalos külföldi hírszolgálat, a Válistuureamet, évente kiad egy jelentést, amely dokumentálja az Észtország előtt álló fenyegetéseket, és nagyrészt az orosz intézkedések feltárására összpontosít. Ezen intézkedések pozitívak ugyan, de önmagukban nem elegendők a közösségi médiafelületeken terjedő dezinformációs célú üzenetekkel szemben.¹⁵

Vytautas Keršanskas az alábbi táblázatban foglalta össze a litván kormány részéről a dezinformációs tevékenységre adott válaszokat:¹⁶

¹³ Ieva Bērziņa et al.: Russia's Footprint in the Nordic-Baltic Information Environment. Executive Summary. NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga, 2018.

¹⁴ Joe Robbins: Countering Russian Disinformation. Center for Strategic and International Studies, 23. 09. 2020. <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/countering-russian-disinformation> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29.)

¹⁵ International Security and Estonia 2023. Estonian Foreign Intelligence Service. <https://www.valistuureamet.ee/doc/raport/2023-en.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29.)

¹⁶ Vytautas Keršanskas: Detering disinformation? Lessons from Lithuania's countermeasures since 2014. Hybrid CoE paper 6, 04. 2021, 11.

Intézkedés, tevékenység	Az intézkedés vagy tevékenység célja	Kiváltott hatás
Orosz TV-adások felfüggesztése vagy betiltása	<ul style="list-style-type: none"> • A meglévő szabályozás alkalmazása • A célcsoportokhoz való eljutás akadályozása 	Költségesebbé teszi vagy megakadályozza a célközönség elérését
Médiaszabályozás szigorítása	<ul style="list-style-type: none"> • A „soft power” eszközként használt tartalmak enyhítése • A célcsoporthoz való eljuttatás akadályozása • Információfogyasztási szokások hosszú távon történő megváltoztatása 	Megadályozza az elérést vagy csökkenti annak előnyeit
Az információs tér és a médiatevékenység monitorozása	<ul style="list-style-type: none"> • Trendelemzési képességek kialakítása, ami lehetővé teszi a gyors reagálást és a hosszú távú tervezést 	Rugalmas helyzetértékelési képesség kialakítása, amely képessé tesz az ártalmas tartalmat terjesztők azonosítására
A stratégiai kommunikációért felelős testületek létrehozása a kulcsintézményeknél	<ul style="list-style-type: none"> • Reszponzív viselkedésből proaktív viselkedésbe váltás a narratíva alakításában • A kormányzati szervek és a médiaszolgáltatók közötti együttműködés kialakítása a dezinformációs tevékenységek ellenében 	Rugalmas és gyors helyzetértékelési és reagálási képesség kialakítása
A stratégiai kommunikáció koordinálási mechanizmusainak kialakítása a nemzet biztonságát érintő ügyekben	<ul style="list-style-type: none"> • Az információmegosztás erősítése • A kormány részéről történő stratégiai kommunikáció egységesítése • Egységes dezinformációs fenyegetéselemzési szempontok kialakítása 	Egységes kép kialakítása a fenyegetettség természetéről
Nemzetközi együttműködés és nemzetközi kezdeményezések multilaterális intézmények által	<ul style="list-style-type: none"> • A nemzetközi (európai) dezinformációellenes szabályozás hatékonyságának növelése • Az információmegosztás erősítése • Az egységes elhatározás demonstrálása 	A szolidaritás erősítése, a reziliencia erősítése, az ártalmas tevékenység hatásainak csökkentése

A BALTI ELFEK DEZINFORMÁCIÓ-ELLENES TEVÉKENYSÉGE

A balti államokban érzékelt fenyegetésre adott válaszok mellett az önkéntesek által kifejtett védekezési tevékenység fontos szereplői a Balti Elfek csoportja.¹⁷ A nyílt forrásból róluk megtudható adatok a következőképpen összegezhetők:

¹⁷ Az elfek (egyes fordításokban „manók”) az északi mondakör mitikus lényei, akik az óriásszerű, kártékony trollok ellen harcolnak. A megnevezés szélesebb ismertségre a többek között az északi mitológia elemeiből merítő J. R. R. Tolkien A gyűrűk ura című regénye nyomán tett szert.

Az elfek egyedi jelensége Litvániában született 2014-ben, az Ukrajnában zajló események – beleértve a tüntetők és az oroszpartí elnök, Viktor Janukovics támogatói közötti összecsapásokat a Majdan tér – idején.

Az elfek önszerveződő csoportjának Deutsche Welle által megszólaltatott alapítója, Ricardas Savukynas a propagandatevékenység működési fázisait az alábbiakban vázolja fel: először a narratíva terjesztői célzott üzenetekkel áldozati szerepbe helyezik a célcsoport tagját, majd polarizálják, azaz szélsőséges véleményt alakítanak ki benne, végül a felhatalmazás érzésével töltik el, ami alapján a véleményét kifejezheti és terjesztheti.¹⁸ Ez a vélemény általában a balti államokban terjesztett narratíva alapján a fent említett orosz ajkú és etnikumú személyek elnyomására vonatkozó és a szovjet múlttal szembeni nosztalgiát tápláló felfogás. Savukynas szerint ez a folyamat évek alatt megy végbe, fokozatosan fejt ki hatását, és az önszerveződő csoport célja, hogy ezt a folyamatot lassítsa, illetve megállítsa.

Savukynas 2012 táján a következő megfigyeléseket tette: a dezinformációs narratívák és egyéb tartalmak olyan Facebook-csoportokban terjednek, amelyek látszólag különböző, nem politikai témákhoz (gyermeknevelés, alternatív medicina, vegán életmód) kapcsolódnak, de ugyanazt, a csoport megnevezéséhez nem kapcsolódó tartalmat osztották meg, például a litván kormány szavahihetőségével vagy a szovjet időkben tapasztalható jóléttel, valamint a NATO, illetve az EU mint megszálló hatalom szerepével kapcsolatban.

A csoport alapítása a Krím félsziget annexiójához köthető: Savukynas megfigyelte, hogy az a tartalom, amit Litvániában látott, a megszállás előkészítésére szolgál. Ezt követően közeli ismeretségi köréből összeállított csoportja elkezdte összehangoltan jelezni a hamis híreket az online cikkek kommentjeiben, és végül a figyelemfelkeltés elkerülése céljából létrehozta egy teljesen semleges megnevezésű Facebook-csoportot mint a dezinformációval, propagandával és álhírekkel összefüggő információk megosztásának felületét.

Viktor Denisenko újságíró, a vilniusi egyetem kommunikációs tanára szerint a terjesztett témák tekintetében azonosság figyelhető meg Ukrajna, illetve a balti államok vonatkozásában: a célország bukott államiságára, szélsőjobboldali elemek általi igazgatására, illetve az orosz érdekeket fenyegető NATO-jelenlétre apellálnak. Denisenko 2022 márciusában, azaz az Ukrajna elleni támadás után tett megjegyzése szerint azokat a narratívákat, amelyeket az ukrán állammal szemben terjesztenek, korábban már a balti államok ellen is alkalmazták.

A dezinformáció blokkolására tett válaszlépésként 2017-ben 1000 litván elf neve került nyilvánosságra orosz weboldalakon. Ennek eredményeként létrejött egy internetes adatbázis, a vatnikas.lt, ahol orosz trollok neveit tették közzé.

Lettország Litvánia nyomdokain haladt, ahol 2017-ben lett nemzetiségű elfeket toboroztak a propagandával szembeni harchoz egy korábbi lett külügyminisztériumi alkalmazott vezetésével. A lettek a litvániai intézkedések mintájára fejlesztették tevékenységüket. 2018 második felében Csehországban is kialakultak az elfekhez hasonló szervezetek, amelyekben cseh állampolgárok az állam támogatása nélkül, névtelenül, de szervezett módon kezdtek harcolni az orosz trollokkal a közösségi hálózatokon. Ők saját és családjuk biztonsága miatt aggódva névtelenül működnek. Egy trolltámadásra példa a finn újságíró, Jessikka Aro esete, akít megfélemlítettek és zaklattak az interneten, miután cikket publikált az orosz trollfarmokról.¹⁹

¹⁸ Benas Gerdziunas: Baltics battle Russia in online disinformation war. Deutsche Welle, 10. 08. 2017. <https://www.dw.com/en/baltics-battle-russia-in-online-disinformation-war/a-40828834> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29.)

¹⁹ Marcin Konieczny: Demaskuok – The Lithuanian System To Counter Disinformation. Szczytno, Poland, 23. <https://czasopisma.uph.edu.pl/desecuritate/article/view/2984> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29.)

Figyelemre méltó próbálkozás a Demaskuok nevű országos kezdeményezés, amelyben a társadalom, a média és az állam képviselői küzdenek a hamis információk ellen. Ahogy a demaskuok.lt weboldalon is áll, a küldetésük az, hogy „összehozzák a különböző háttérrel rendelkező szakembereket és amatőröket a közösségből, a humán és természettudományokból, a média világából, az üzleti szférából, a szórakoztatóiparból vagy a támogatóikból, akik hozzájárulhatnak a dezinformáció elleni harchoz”. Céljuk a dezinformációval való szembenállás és az, hogy megvédjék a társadalmakat és az államokat a negatív pszichológiai, érzelmi és gazdasági hatásoktól.

A demaskuok.lt több szervezet és kutatóközpont által kínált eszközöket használ, valamint az Európai Bizottság által előterjesztett javaslatokat követi, amelyek célja közös EU-kódex elfogadása a dezinformáció elleni küzdelem érdekében, adatellenőrök támogatása és más tevékenységek a minőségi újságírás elősegítésére. Emellett a honlap magasan fejlett, mesterséges intelligenciára épülő technológiai eszközöket fejlesztett ki és használ, amelyek azonosítják a hamis híreket és gátolják terjedésüket.

Az egyik módja a dezinformáció elleni harcnak a médiatudatosság fejlesztése. Ezt a feladatot a Balti Média Kiválósági Központ újságírói látják el, akik olyan programokon dolgoznak, amelyek továbbképzik az újságírókat és támogatják a médiatevékenységet a Keleti Partnerség országaiban. Saját tapasztalataikat és bevált gyakorlatokat használnak ebben a munkában. Fontos tevékenység a kritikus gondolkodás szintjének emelése a társadalomban.²⁰

A litvániai elfek vezetője, az anonimitását „Hawk”, azaz „Sólyom” álnévvel őrző üzletember az elmúlt évek során több interjút adott nemzetközi sajtóorgánumoknak.^{21, 22, 23}

Az interjúk során elmondta, az elfek csoportja egy mozgalom, nem pedig szervezet. Az árthatmas trollokkal folytatott harcukban az a céljuk, hogy szervezett módon bejelentsék és eltávolítsák őket a közösségi médiából. A mozgalom tagjai között pszichológusok is vannak, akik figyelemmel kísérik a trollok viselkedését, megpróbálják kideríteni a személyazonosságukat vagy legalábbis azt, hogy melyik országból és városból származnak. Célkitűzésük, hogy a hamis állításokat és a vitatott narratívákat minél gyorsabban leleplezzék és ellensúlyozzák. Különböző feladatkörű tagjaik vannak, akik közül néhányan a hamis információk megcáfolásával foglalkoznak, míg mások online „blame and shame” kampányokat folytatnak a litván társadalom gyenge pontjait megcélzó Kreml-párti trollok ellen. Az ellenfelek módszerei egyre kifinomultabbak, néha mindkét oldalon bekapcsolódva egy-egy ügybe, hogy vitát gerjesszenek. Hatékonyságukat csökkenti, hogy míg a trollfarmok anyagi ellentételezésért dolgoznak, az elfek önkéntes alapon, hazájuk iránti elkötelezettségéből teszik ugyanezt. Az évek során a csoport tagjai számos álhírt követtek le és cáfoltak meg, amelyek elterjedtek a litván közösségi médiában. Ezek az álhírek politikusokra, diplomáciai eseményekre és általános társadalmi ellentétekre irányultak, beleértve a Covid-19-et is, valamint folyamatos tevékenységet fejtettek ki a NATO-ba vetett bizalom megingatására is.

²⁰ Uo. 25.

²¹ Michael Peel: Fake news: How Lithuania's 'elves' take on Russian trolls. Financial Times, Vilnius, 04. 02. 2019. <https://www.ft.com/content/b3701b12-2544-11e9-b329-c7e6ceb5ffdf> (Letöltés időpontja: 2023.06.29.)

²² Csaba Johanyák: How Lithuanian elves fight Russian disinformation trolls. Hypeandhyper.com, 04. 09. 2022. <https://hypeandhyper.com/how-lithuanian-elves-fight-russian-disinformation-trolls/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 28.)

²³ 'We're at war': The 'Lithuanian Elves' who take on Russian trolls online. France24.com, 23. 01. 2022. <https://www.france24.com/en/europe/20220123-we-re-at-war-the-lithuanian-elves-who-take-on-russian-trolls-online> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 28.)

Vytautas Keršanskas az alábbi táblázatban foglalta össze a litván civil társadalom részéről a dezinformációs tevékenységre adott válaszokat:²⁴

Intézkedés, tevékenység	Az intézkedés vagy tevékenység célja	Kiváltott hatás
Polgári kezdeményezések, a Balti Elfek online dezinformáció-ellenes tevékenysége	<ul style="list-style-type: none"> A közösségi médiában kifejtett dezinformációs tevékenység trendjeinek felismerése Információmegosztás 	A polgári kezdeményezés segíti a kormányt, és ellenállóbbá teszi az egész társadalmat
A debunk.eu MI-alapú monitorozási platformjának működtetése	<ul style="list-style-type: none"> A dezinformáció mesterséges intelligencia segítségével történő azonosítása A társadalmi tudatosság erősítése Egy megbízható tényellenőrző oldal működtetése 	A kezdeményezés elősegíti a magán- és közszféra együttműködését a megfelelő helyzetértékelés és kommunikáció területén
Akadémiai kutatások, társadalmi felmérések elősegítése	<ul style="list-style-type: none"> Tényeken alapuló elemzések készítése a stratégiai tervezés és döntéshozatal segítésére 	
Médiatudatosság-fejlesztési projektek, elsősorban a sérülékenyebb csoportok (nemzeti kisebbségek, fiatalok és idősek) körében	<ul style="list-style-type: none"> Médiatudatosság fejlesztése a sérülékeny csoportokban 	A társadalmi reziliencia erősítése
Közösségi médiakampányok indítása	<ul style="list-style-type: none"> A litván társadalom közösségi médiaterének megtisztítása a dezinformátoroktól 	A társadalmi reziliencia erősítése, valamint a társadalom ellenálló képességének demonstrálása
Tényellenőrző projektek indítása	<ul style="list-style-type: none"> A társadalmi tudatosság erősítése a tényellenőrzés népszerűsítése által 	A társadalmi reziliencia erősítése

AZ ÖNKÉNTESSÉG SZEREPE A BALTI ÁLLAMOKON KÍVÜL

Az évek során a mozgalom 13 európai országban terjedt el, működőképes nemzetközi önkéntes hálózatot kialakítva. A mozgalom már működik például Csehországban is, ahol az elfek figyelemmel kísérik az ukrán konfliktussal kapcsolatos fő narratívákat a közép-európai információs térben, cáfolva a konfliktussal kapcsolatos hamis narratívákat. Ennek érdekében a cseh elfek kiadtak egy összegzett jelentést, amelyben a hamis információk veszélyére hívják fel a médiaelit figyelmét, és ezzel próbálják megakadályozni azok behatolását a közbeszédbe.

Ezenfelül a cseh elfek segítséget nyújtottak azoknak a cseh állampolgároknak a felelősségre vonásában, akik a Donbaszban tevékenykedő szakadárak oldalán harcoltak, majd hazatértek.

A cseh elfek a Bellingcat csoport példájára alapozva fejlett, nyílt forrású információs módszereket alkalmaztak, hogy adatokat gyűjtsenek, amelyek segítettek a cseh ügyészi szerveknek egy olyan ügyet felépíteni, amely alapján vádemelés és ítélethozatal is történt. Az ügy a cseh jogtörténet szempontjából is jelentős volt: a legsúlyosabb kiszabott büntetés

²⁴ Keršanskas: i. m. 12.

21 év szabadságvesztés volt, ami nagy valószínűséggel elegendő visszatartó erőt jelent majd a jövőben a hasonló jellegű bűncselekmények elkövetésétől.²⁵

A 2022. februári invázió után az orosz dezinformációs hálózatok azonnal új stratégiát kezdtek alkalmazni: megpróbálták elriasztani a lengyeleket attól, hogy segítsenek az ukrán menekülteknek. Lengyelország ugyanis rendkívül nagy számú menekültet fogad be. A lengyel elfek először ebben az összefüggésben fejtették ki tevékenységüket. A nyílt forráskódú hírszerző módszereikhez előrehaladott, kémkedéshez hasonló technikákat használnak, amelyek kizárólag a világhálón szabadon elérhető adatokra épülnek.

A Le Monde által megszólaltatott aktivista, Magda Szepecht szerint az első, a 2021-es fehéroroszországi események által kiváltott menekülthullám idején látta az idejét a cselekvésnek, és az Észtországból tevékenykedő, abban az időben kb. 400 fős elf-csoportról is akkor szerzett tudomást. Elmondása szerint közel 40 ukrán Telegram²⁶-csatornához csatlakozott, és az egész napját ezek tanulmányozásával tölti. Sikerült néhány eddig nem látott felvételt terjesztenie a konfliktusról, és ő volt az első Lengyelországban, aki reggel ötkor élőben kommentálta a zaporizsjei nukleáris erőmű bombázását.

Az általa vezetett, 2022 áprilisában mintegy 30 taggal rendelkező csoport becslése szerint a közösségi hálózatokon közel 10 000 hamis fiók jelent meg, azzal a céllal, hogy a lengyeleket lebeszéljék a menekültek segítségéről. Azonosítottak több, a trollok által terjesztett hamis információt a menekültekre vonatkozóan, például hogy az ukrán nők veszélyt jelentenek a lengyel nőkre, mert a férfiak vonzóbbnak találják őket, illetve hogy az ukránok kevesebbet fizetnek a benzinért, mint a lengyelek, valamint hogy előnyt élveznek a kórházakban.

Az Ukrajnából menekült nőket célzó, a TikTokon terjedő kampányt azonosította Anna Mierzynska aktivista, újságíró is. Ezek a technikák segítenek elérni azokat, akik nemigen érdeklődnek a politika iránt. Mierzynska mindemellett nem elfként azonosítja magát, de az interneten kifejtett tevékenysége hasonlít a tárgyalt önkéntes csoport tevékenységéhez.²⁷

Az #IAMHere mozgalom az elfekéhez hasonló tevékenységet fejt ki. A kezdeményezést Mina Dennert, az iráni származású újságíró indította el Svédországban 2016-ban egy Facebook-csoport formájában. Az ötlet célja alapvetően a gyűlölködő, nőellenes és rasszista megnyilvánulások nyugodt és nem agresszív stílusú ellensúlyozása volt, amellyel a közösségi média konfrontatív stílusát egészséges és biztonságos vitává lehet változtatni. 2021-re a mozgalom nemzetközi hálózattá vált, amely 15 országban több mint 150 000 önkéntesből áll. Fő küldetésük a beszélgetés hangnemének megváltoztatása a gyűlölet és a téves információk ellensúlyozásával, ezenfelül segítség nyújtása a sértetteknek. A mozgalom módszere kihasználja a Facebook algoritmusát annak érdekében, hogy erősítsék az észszerű érvekkel alátámasztott, jól megfogalmazott és tényeken alapuló kommentek reprezentáltságát, függetlenül attól, hogy azok az #IAMHere aktivistáitól vagy más forrásokból származnak-e. A megjelenések növekedését egymás kommentjeinek lájkolásával és kommentelésével érik el. Az ötlet az, hogy eltereljék a figyelmet a toxikus hangvételű és gyűlölködő beszélgetésekről, és helyet adjanak a pozitív kommunikációnak. A végső cél az, hogy a pozitív kommenteket az első helyre pozícionálják, hogy a felhasználók nagyobb valószínűséggel lássák őket, mint

²⁵ Adela Kleckova: Cyber Elves Helping Their Comrades in Ukraine. Visegrad Insight, 28. 02. 2022. <https://visegradinsight.eu/cyber-elves-helping-their-comrades-in-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 04.)

²⁶ A Telegram ingyenes, számos platformon elérhető, felhőalapú, azonnali üzenetküldő alkalmazás.

²⁷ Jakub Iwaniuk: In Poland, 'cyber-elves' fight Russian trolls. Le Monde, 14. 04. 2022. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/04/14/in-poland-cyber-elves-fight-russian-trolls_5980583_4.html (Letöltés időpontja: 2023. 07. 04.)

rangsorban alacsonyabban szereplő kommenteket. Az #IAmHere mozgalom célközönsége a „néma többség”, azaz az olvasók többsége, akik olvasnak, de nem vesznek részt aktívan a közösségi média tartalmainak generálásában, és általában mérsékelt nézetekkel rendelkeznek. Az #IAmHere mozgalom jellemzője az udvarias, mondhatni gyengéd megközelítés, amelyben a tisztelet, az empátia és a tényekre alapozott tájékozottság a központi értékek. A platform algoritmusának kihasználásával töreksenek arra, hogy erősítsék az érvekkel dolgozó, jól megfogalmazott és tényeken alapuló kommentek megjelenését, függetlenül attól, hogy azok kitől származnak. Az #IAmHere-aktivisták 15 országban összpontosítanak a rasszizmussal vagy nőellenességgel kapcsolatos káros társadalmi médiakommentekre, és 2022 februárjában, az orosz invázió kezdetén, Facebook-oldalukon felhívták tagjaik figyelmét a közösségi médiában terjedő dezinformáció és propaganda ellensúlyozására is.²⁸

ÖSSZEGZÉS

A bemutatott példák rávilágítanak arra, hogy milyen mértékben manipulálható és formálható a társadalom a dezinformációs tevékenység által, különösen a balti államokban. A propaganda és a hamis hírek terjesztése révén az országok megfélemlítést, imázsrombolást és történelmi torzítást tapasztalnak. Az álhírek terjesztése komoly veszélyeket hordoz, s ezek közé tartozik a társadalmi megosztottság, a bizalmatlanság és az agresszív reakciók kiváltása. Ezért rendkívül fontos, hogy az állami és a társadalmi szereplők is hatékonyan lépjenek fel ezekkel a manipulatív tevékenységekkel szemben. A Balti Elfek elnevezésű kezdeményezés kiváló példája annak, hogy hogyan lehet összefogni a társadalom különböző szereplőit, akik valódi és megbízható információk átvitelével és a kritikus gondolkodás fejlesztésével küzdenek a dezinformációval szemben; az #IAmHere mozgalom pedig arra, hogy a társadalmi kezdeményezések hogyan tudják átformálni a közbeszéd, illetve az internetes kommunikáció hangvételét. Az ilyen kezdeményezések lehetővé teszik a hamis hírek azonosítását és terjedésük megakadályozását. Csak egy tájékozott és kritikus szemléletű társadalom képes felfedezni és terjeszteni az igazságot, ezzel megelőzve a dezinformáció további terjedését és hatását a balti államokban.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Abend, Lisa: *Meet the Lithuanian 'Elves' Fighting Russian Disinformation*. Time.com, 05. 03. 2022. <https://time.com/6155060/lithuania-russia-fighting-disinformation-ukraine/>
- Bērziņa, Ieva – Cepurītis, Māris – Kaljula, Diana – Juurvee, Ivo: *Russia's Footprint in the Nordic-Baltic Information Environment*. Executive Summary. NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga, 2018.
- Bucher, Laura – Mcveigh, Ellen: *Elf-Determination: grassroots movements spreading positive narratives on social media*. Dare to be grey, 15. 02. 2023. <https://www.daretobegrey.com/stories/elf-determination-grassroots-movements-spreading-positive-narratives-on-social-media>

²⁸ Laura Bucher – Ellen Mcveigh: *Elf-Determination: grassroots movements spreading positive narratives on social media*. Dare to be grey, 15. 02. 2023. <https://www.daretobegrey.com/stories/elf-determination-grassroots-movements-spreading-positive-narratives-on-social-media> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 09.)

- Buckels, Erin – Trapnell, Paul D. – Paulhus, Delroy L.: *Trolls just want to have fun*. Personality and Individual Differences, Vol. 67, 09. 2014. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886914000324>; DOI: 10.1016/j.paid.2014.01.016
- Burduli, Irine: *Testing NATO Vulnerabilities – Russian Soft Power in the Baltics*. George C. Marshall European Center for Security Studies, per Concordiam, 21. 09. 2020.
- Cyber Defenders: NCI Agency experts participate in exercise Locked Shields. NATO, 21. 04. 2023. <https://www.ncia.nato.int/about-us/newsroom/cyber-defenders-nci-agency-experts-participate-in-exercise-locked-shields.html>
- Gerdziunas, Benas: *Baltics battle Russia in online disinformation war*. Deutsche Welle, 10. 08. 2017. <https://www.dw.com/en/baltics-battle-russia-in-online-disinformation-war/a-40828834>
- Goolsby, Rebecca – Shanley, Lea – Lovell, Aaron: *On Cybersecurity, Crowdsourcing, and Social Cyber-Attack*. Policy Memo Series 1, 2013. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA580185.pdf>
- International Security and Estonia 2023. Estonian Foreign Intelligence Service. <https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2023-en.pdf>
- Internet Trolling as a hybrid warfare tool: the case of Latvia. NATO Strategic Communication Centre of Excellence, 25. 01. 2016.
- Iwaniuk, Jakub: *In Poland, 'cyber-elves' fight Russian trolls*. Le Monde, 14. 04. 2022. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/04/14/in-poland-cyber-elves-fight-russian-trolls_5980583_4.html
- Johanyák Csaba: *How Lithuanian elves fight Russian disinformation trolls*. Hypeandhyper.com, 04. 09. 2022. <https://hypeandhyper.com/how-lithuanian-elves-fight-russian-disinformation-trolls/>
- Keršanskas, Vytautas: *Deterring disinformation? Lessons from Lithuania's countermeasures since 2014*. Hybrid CoE paper 6, 04. 2021.
- Kleckova, Adela: *Cyber Elves Helping Their Comrades in Ukraine*. Visegrad Insight, 28. 02. 2022. <https://visegradinsight.eu/cyber-elves-helping-their-comrades-in-ukraine/>
- Konieczny, Marcin: *Demaskuok – The Lithuanian System To Counter Disinformation*. Szczytno, Poland, 2022. <https://czasopisma.uph.edu.pl/desecuritate/article/view/2984>; DOI: doi.org/10.34739/dsd.2022.01.02
- Locked Shields. <https://ccdcoe.org/exercises/locked-shields/>
- Mccuen, John J.: *Hybrid Wars*. Military Review, 03–04. 2008.
- Nissen, Thomas Elkjer: *The Weaponization of Social Media – Characteristics of Contemporary Conflicts*. Copenhagen, Royal Danish Defence College, 2015.
- Peel, Michael: *Fake news: How Lithuania's 'elves' take on Russian trolls*. Financial Times, 04. 02. 2019. <https://www.ft.com/content/b3701b12-2544-11e9-b329-c7e6ceb5ffdf>
- Powers, Shawn: *Weaponized Media, Legitimacy and the Fourth Estate: A Comment*. Ethnopolitics 9, 2010. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17449051003764855>; DOI: 10.1080/17449051003764855
- Robbins, Joe: *Countering Russian Disinformation*. Center for Strategic and International Studies. 23. 09. 2020. <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/countering-russian-disinformation>
- Troll. Urban Dictionary, 22. 09. 2002. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=troll>
- 'We're at war': The 'Lithuanian Elves' who take on Russian trolls online. France24.com, 23. 01. 2022. <https://www.france24.com/en/europe/20220123-we-re-at-war-the-lithuanian-elves-who-take-on-russian-trolls-online>